

Vestimentația, ca formă de cultură materială, reflectată în frazeologia românească și în discursul public

Monica BILAUCA

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Abstract: The present paper aims to study clothing as a form of understanding the individual and society, by analyzing instances of expressive language that are proof of everyday experience, that have stood the test of time and that have become fixed in the collective mentality.

The source material is constituted by phraseologisms, a generic term which includes proverbs, idioms, phrases and sayings recorded by Iuliu Zanne in the collection entitled *Proverbele românilor* (vol. III).

Keywords: phraseologisms, clothing, mental, culture, fashion.

1. Moda este, potrivit specialiștilor, o stare de spirit generată de tendințele de afirmare a spiritului novator al unei colectivități umane. În calitate de formă de cultură materială, moda reflectă, de cele mai multe ori, condiția socială a unei persoane sau a unui grup din cadrul unei comunități naționale. Dacă justificări științifice referitoare la adoptarea vestimentației au fost formulate încă de la începutul secolului al XIX-lea de renumiți specialiști (C. Darwin, H. Spencer, E. Grosse ș.a.), studiul comportamentului vestimentar a generat, la sfârșitul secolului al XIX-lea, nenumărate reflecții și teorii despre modă, „nota comună fiind aceea că formele expresive de vestimentație și ornamentare ale corpului se datorează dorinței individului de a marca distincția socială” (Duduciuc, 2010).

Arheologia costumară românească reflectată în frazeologisme cuprinde mai multe piese de vestimentație, ce imprimă o „notă specific românească”, fără a se putea vorbi totuși de „un costum propriu țării noastre” (*ibidem*, p. 26). De altfel, analiștii în vestimentație apreciază că nu se poate vorbi de autenticitate și de specificitate absolută în vestimentație, deoarece „popoarele au împrumutat

întotdeauna unele de la altele, osmoza costumară producându-se pe arii și epoci foarte extinse” (*ibidem*, p. 25), structura „spiritului modei fiind corelată cu [...] evoluția modului de producție materială, cu raporturile dintre categoriile și clasele de oameni ai societății, cu nivelurile de cultură, cu psihologia colectivă, dar implicând și anumite grade de sensibilitate, de inteligență, de comportament voluntar, corelată cu întreaga axiologie etică, estetică, ideologică, științifică, a epocilor” (Angelescu, 1979, p. 5).

Memoria limbii române reține mai multe expresii care prezintă tabloul schimbării în timp a vestimentației, „fluctuațiile pe care le suferă haina citadină românească oglindind alternativ epocile de aservire sau cele de libertate, deznădejdiile și speranțele poporului nostru” (Alexianu, 1971, p. 8).

Nucleele materialului investigat sunt reprezentate de frazeologisme care au în structură un obiect de vestimentație, fie că este vorba de îmbrăcăminte, încălțăminte sau accesorii, iar acestea vor fi analizate din perspectiva semnificațiilor în mentalul popular, confruntat apoi cu cel reflectat în spațiul public.

Ignorând pentru moment factorii istorici, evolutivi, aria de răspândire, originalitatea în raport cu vestimentația altor popoare, reținem, ca observație generală, faptul că reprezentarea frazeologică a tradiționalului costum românesc și a influențelor de diferite tipuri care au acționat asupra lui, face referire la următoarele piese de vestimentație, așa cum au fost ele notate de Iuliu Zanne, în monumentală colecție *Proverbele românilor* (vol. III): *îmbrăcăminte*: haină, cămașă, cojoc, manta, rochie, catrință, suman; *încălțăminte*: ciubote, cizme, ghete, opincă, papuci; *accesorii*: batistă, brâu, căciulă, comanac, curea, mănușă, pălărie.

Sugestii și observații interesante, ca rod al unor cercetări comparative, a formulat N. Iorga, care, în capitolul *Despre îmbrăcăminte și locuință*, identifica patru stadii de evoluție a costumului românesc, care pot fi urmărite și în terminologia referitoare la vestimentație reflectată în frazeologie¹. Prima etapă, orientală și bizantină, durează până în sec. al XV-lea; a doua este cea occidentală, prin intermediul polonilor, sașilor, italienilor; a treia etapă reflectă revenirea la modelul bizantin, cu influențe fanariote, pentru ca în ultima etapă, ca efect al interacțiunii cu alte popoare europene, să asistăm la penetrarea unor influențe occidentale.

1.1. Atenția omului pentru felul în care arată și este perceput de celălalt prin aspectul exterior a fost o preocupare constantă pentru umanitate, fapt reflectat și în limbă, care valorizează mesajele sociale, estetice, morale, pe care *haina* le-a dobândit în timp. Astfel, ea devine simbol pentru *gestionarea venitului*: *A îmbrăcat pe dânsul haine noi/Și-au ținut de Joi până mai apoi* „pentru omul care nu știe să-și economisească avutul” (Zanne, p. 178), *Cine hainele le păstrează, le are pe jumătate* „ne învață să ne păstrăm averea, că păstrând-o, d-abia pe jumătate o putem avea” (Zanne, p. 184); *pentru egoism*: *Milă mi-e de haina lui, dar de cămașa mea și mai tare* „zice omul care-și caută întâi de sufletul lui, și pe urmă se gândește și la alții” (Zanne, p. 179);

¹ N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, pp. 49-63, *apud* Corina Nicolescu, 1970, pp. 11-12.

al nepotrivirii: *Haine noi cu bumbii vechi/Sună cam rău la urechi* „la lucruri nepotrivite, mai ales la căsătorie când e mare deosebire de vârstă între soți” (Zanne, p. 182); *sanționare morală: Hainele împrumutate nu țin de cald* „lucru străin nu ne folosește”; de lucru furat nu te poți folosi. (Zanne, p. 182); pentru *caracterizarea speciei: Haina lungă-i minte scurtă* „arată mintea cea proastă a femeilor” (Zanne, pp. 183-184), *Haina lucrată, fie și nepurtată, își pierde prețul ei* „se zice de fetele ce-și pierd fecioria până a nu se mărita, însemnând că le-a scăzut cinstea” (Zanne, p. 184).

1.1.1. Cea mai bună reprezentare frazeologică referitoare la costumul tradițional face referire la *cămașă*, fapt justificat prin aspectul utilitar, evidențiat prin prezența acestei piese atât în costumul masculin, cât și în cel feminin. Importanța acestui obiect vestimentar reiese din multitudinea întrebuințărilor: *cămașa de mire sau de ginere, cămașa de moarte* ș.a. (v. Dumistrăcel, 2001, p. 246), *cămașă pentru sărbători, pentru obiceiuri, cămașă a fecioarei, a văduvei, a lănzei* ș.a.m.d sau *cămașă de soacră*, care înregistrează ironia la adresa comportamentului acesteia față de noră: *Gata ca o cămașă de soacră* „se zice de o treabă făcută de mântuială, fără tragere de inimă” (Zanne, p. 61).

Întrebuințări metaforice, prin exprimarea ideii de paupertate cu raportare la acest obiect vestimentar, apreciat a fi indispensabil, se reflectă în expresiile: *Cămașa i s-a lipit pe spinare* „adică nu mai are alt nimic”; se zice de cineva bătut zdrăvăn” (Zanne, p. 59); *A rămâne în cămașă* „a rămâne sărac, fără nicio zestre” (Zanne, p. 64), *A nu avea cămașă pe sine* „a fi sărac lipit” (Zanne, p. 65). Aceeași idee, de obligativitate, întâi, în îmbrăcăminte, apoi, prin extensie, pentru ceea ce este esențial traiului, poate fi urmărită în structurile: *A-și da și cămașa* „adică tot ce are pentru a dobândi ceva sau a scăpa de vreun rău” (Zanne, p. 64), *A-i lua și cămașa* „a-i lua tot, a-l despuia așa încât să nu-i rămână nici cămașa pe dânsul” (Zanne, p. 64).

Cămașa este și imagine a sinelui, a eului interior, un etalon de măsurare a calităților sau defectelor unei persoane: *milostenia: Nu da cămașa pentru altul, ca tu să rămâi în pielea goală* „Să dai, dar să mai oprești și pentru tine” (Zanne, p. 55), *Cămașa e mai aproape de piele* „arată mila după gradul de înrudire” (Zanne, p. 56), *resemnarea: A nu se mai încrede nici în cămașa lui* „pentru acel care nu se mai încrede în nimeni” (Zanne, pp. 59-60), *beția: Până va ieși cuiva cămașa prin izmene* „se zice pentru cei care beau până se îmbată” (Zanne, p. 62), *minciuna: A zice pe gura cămeșei* „cam din gură și mai mult minciună”. (Zanne, p. 63)

Ca simbol al familiarității obținute prin îndelunga utilizare, se întâlnesc expresiile: *Parcă am uscat cămăși la același soare* „A trăi împreună, a se înrudi” (Zanne, p. 62), *Ce, am uscat cămășile pe un gard?* „Răspuns ce se dă aceluia care își ia nasul la purtare” (Zanne, p. 62). De aceea, prețuirea față de acest obiect de vestimentație este exprimată prin structuri ce exprimă faptul că acesta este ultima piesă în ierarhia renunțării: *Dă-i și cămașa, și fuși* „despre omul rău, dă-i orice și scapă” (Zanne, p. 60). Alte atribute vestimentare rezultate din acțiuni în care este implicată *cămașa* s-au extins asupra unor comportamente sociale și, mai ales, economice, și, ca efect al alterității negative, au dobândit conotații depreciative: *Pe unde scoți cămașa?* „Se zice

unuia când l-am încolțit și nu mai are încotro, nu știe cum să iasă din încurcătură” (Zanne, p. 61), *Nu mai știe pe unde să mai pună (scoată) cămașa* „Nu mai are încotro, nu știe ce să mai facă” (Zanne, p. 61), *Îl strânge cămașa* „Nu poate să facă sau să spună ceva din mai multe pricini” (Zanne, p. 63).

Alte structuri frazeologice care cuprind acest termen sunt întrebuițate pentru a exprima ideea de superlativ: *a-și rupe cămașa* „a avea un foarte mare necaz” (Zanne, p. 63), *Ca pe mâneca cămeșei* „adică foarte ușor” (Zanne, p. 63), *S-a uitat pe gura cămeșei* „adică îi merge rău” (Zanne, p. 63-64), *Arde cămașa pe el* „de multă dragoste” (Zanne, p. 65), *De sare cămașa pe dansa* „plânge cu mare foc” (Zanne, p. 65).

Sărbătorile au reprezentat, în mediul rural, un prilej de etalare a obiectelor vestimentare, „abaterile fiind sancționate paremiologic: *Cine umblă la Crăciun în cămașă, la Paști umblă cu cojoc*” (Zanne, p. 59), dar poate să aibă și altă motivație: tocmera ciobanilor, care prevedea, în plata stabilită, două rânduri de haine și opinci: unul de Paști sau de Sfântul Gheorghe și altul de Sfântul Dumitru (v. Zanne, p. 149).

1.1.2. Influența occidentală a fost cea mai importantă în ceea ce privește aspectul exterior, fără a putea preciza însă cu exactitate nici momentul, nici modalitatea de pătrundere în îmbrăcăminte a elementelor din costumul oriental (Alexianu, 1971, p. 14). Concluzia la care au ajuns specialiștii este aceea că „transferul vestimentar de la oraș la sat pare să fie un fenomen comun tuturor popoarelor de pe continent” (*ibidem*, p. 14). Faptul acesta și-a găsit expresia nu numai în vestimentație, ci și în limbă, după cum observa și B. P. Hasdeu: „Din palat și de la boieri cuvântul a trecut în bordeiul țaranului” (*ibidem*), iar expresia *haine frâncești* are semnificația de „haine europene, de modă apuseană”, unde *frânc* a avut, după Stelian Dumistrăcel, „semnificația generică de «occidental de rasă latină»” (2001, p. 144). De asemenea, infiltrarea elementului orășenesc în lumea rurală poate fi urmărită prin expresia *haine nemțești* „după moda occidentală; de tip orășenesc”, fapt care „a avut reflexe și la alte nivele sociale, [...] aspectul vestimentar fiind unul dintre elementele considerate esențiale în devenirea societății românești moderne la mijlocul secolului al XIX-lea” (*ibidem*, p. 265). Tot în această categorie poate fi menționată și expresia: *Haine de anglie/Petece o mie* „pentru cel care are haine frumoase, alese, însă făcute pe datorie”. (Zanne, p. 179).

1.1.3. Progresul în materie de vestimentație, prin folosirea unor materiale de factură industrială, prin înfrumusețarea unor piese, poate fi urmărit prin diversificarea în materie de terminologie. De exemplu, piesa tradițională cunoscută sub numele de *cojoc*, regional *sumanul*, are drept corespondent în frazeologie: *șuba, mantaua*. Pornind de la utilitatea practică a cojocului în diferite contexte sezoniere, așadar de la situații particulare, asistăm la generalizarea semnificației sub formă de îndemnuri: *De cu vara, pentru iarnă, de cojoc să te-ngrijesti* „ne învață a fi prevăzători” (Zanne, p. 122); *Cojocul căutare, numai la iarnă are* „arată căutarea unui lucru, după vremuri” (Zanne, p. 122). În alte exemple, prezența termenului evidențiază calitatea de instrument general folosit nu numai pentru a transmite mesaje sociale, moralizatoare, ci pentru a facilita chiar cunoașterea omului: *Nu te uita la cojoc, ci te*

uită ce e sub joc „Nu te uita la portul omului ci la om însuși” (Zanne, p. 123); *A cunoaște cui de ce îi e cojocul* „Cunoaște cu cine are a face și se poartă cu dânsul cum trebuie” (Zanne, p. 125); *A nu cânta cuiva de ce i-e cojocul* „A nu face deosebire de persoane, a trata deopotrivă, cu aceeași severitate pe toți, fără a ține seama de poziția persoanelor, de iubirea noastră pentru ele etc.” (Zanne, p. 125).

Ansamblul frazeologic care are în structură acest termen are în vedere și alte semnificații: *dorința de individualizare față de alte categorii sociale: Șapte frați pe un cojoc* „Se zice pentru cei scăpătați” (Zanne, p. 123); *violența în comportamentul cuiva: A suna cuiva cojocul* „adică a-l bate” (Zanne, p. 126), *A-i rupe din cojoc* „A-l bate rău, a-i rupe pielea” (Zanne, p. 126), *A-l întreba de ce i-e cojocul* „a-l bate” (Zanne, p. 125); *teama*, în expresia *a-și teme cojocul* „se zice de omul foarte fricos, care se sperie de orice lucru” (Zanne, p. 125), sinonimă cu „a se teme și de umbra lui”, unde, la semnificația actuală s-a ajuns printr-o variantă intermediară: *a se teme și de cojocul lui*, interpretare sugerată de prezența reflexivului cu valoare de posesiv.

Lipsa de corectitudine în gestică nu poate fi asociată decât cu alteritatea negativă: *a-și întoarce cojocul (pe dos)* „a-și schimba părerile de odată și pe neașteptate” (Zanne, p. 124), conotații depreciative fiind sugerate și de frazeologismele în care apare substitutul *cojocului*, *mantaua*: *După ploaie, manta* „când ne vine orice după o vreme și nu ne mai poate fi de niciun folos” (Zanne, p. 222), *a-și găsi mantaua cu cineva* „și-a găsit beleaua; se zice pentru omul nevinovat dar pe care a căzut năpasta” (Zanne, p. 222), *a pune cuiva o manta* „a-l înșela; (Zanne, p. 223), *manta de vreme rea* „a fi întrebuințat de nevoie, în lipsa altuia mai bun; a fi luat într-o treabă, ca [sic] coadă de topor” (Zanne, p. 223). Prin contrast, *șuba* este valorizată în contexte cu conotații pozitive: *își întoarce șuba după cum suflă vântul* „se dă după vremuri, nu se împotrivește” (Zanne, p. 389).

Ultimul termen din această categorie, *sumanul*, apare într-un context care atrage atenția asupra unui fapt cu valabilitate generală, a cărui semnificație a fost transferată asupra unor tipuri comportamentale: *Sumanul alb se poate înnegri, Iar cel negru nu se poate albi* „Omul cinstit are ce pierde, iar cel stricat nu are nici ce pierde nici cum să se mai îndrepte.” (Zanne, pp. 388-389).

1.1.4. Frazeologia care cuprinde imaginea altor obiecte vestimentare, mai importante ca statut, poartă, de asemenea, conotații depreciative: *Nu dau ismene pe călător* „când dai o însărcinare unuia care nu mai are speranță că o va îndeplini” (Zanne p. 198), *Ne lasă cu ismenele deslegate* „adică nu șed până la sfârșit ca să săvârșească orice” (Zanne, p. 198), *Ușor de ismene* „iute, grabnic la nărav” (Zanne, p. 199), *Cu ismenele pe băț* „gol pușcă, sărac” (Zanne, p. 199).

Dacă, în general, aspectul vestimentar a fost un etalon de măsurare a devenirii pe scara socială și un reflector al progresului în materie de materiale utilizate, există și exemple ce asociază rafinamentul cu regresul în materie de stare materială: *Rochițe de mătase sting focul bucătăriei* „Luxul sărăcește pe om” (Zanne, p. 336).

Exagerările în materie de vestimentație au fost sancționate în calificative ce caracterizează mai ales femeile, așa cum rezultă din expresia *ca o pașarudă*, „se spune

despre o persoană caraghioasă, îmbrăcată ridicol, împopoțonată; exagerat de fardată”, comparațiile evocând inițial cutume ale mediului rural: „gătită (dichisită, ferchezuită) ca o paparudă, ca o brezaie, ca o sorcovă sau ca o vasilcă” (Dumistrăcel, 2001, p. 296).

1.1.5. Un statut deosebit în cadrul aspectului vestimentar al unei persoane îl ocupă *papucii*. O privire de ansamblu asupra frazeologimelor care au în structură un termen din categoria în discuție reflectă influența occidentală. Astfel, dacă sintagma *chef cu papuci* desemnează „petrecere (din epoca fanariotă) în care bărbații beau din încălțăminte femeilor”, expresia *papugiul de București* semnifică „orășean (bucureștean) de condiție modestă (servitor, slujbaş); individ din mica boemă orășenească de altădată; „pișicher”, șarlatan”, unde identificarea biografiei structurii în discuție presupune raportarea la „obiceiul specific turcesc, de a lăsa papucii la intrare” (I. Iordan) sau „de la însărcinarea respectivilor papugii de a da musafirilor, la plecare, papucii lăsați la ușă ori la scară” (Dumistrăcel, 2001, pp. 300-303). Pentru o anumită perioadă însă, *papucul* era privit ca un simbol al valorii în opoziție cu „încălțăminte tipic țărănească, simboliza păturile sociale suprapuse”, fapt evidențiat de proverbul: *cel încălțat cu papuci nu cunoaște pe cel cu opinci* (Zanne, p. 273). Totuși, în mentalul popular se păstrează multe expresii în care este prezentă piesa tradițională de încălțăminte: *opinca*. Cele mai multe conotații cu care este investit termenul sunt însă depreciative, termenul fiind recunoscut ca un etalon al nonvalorii: *Fie-opinca cât de bună/ Ca ciubota nu mai sună* „decât țăran, chiar frunțaș, mai bine de la oraș” (Zanne, p. 259); *Opinca din piele groasă se face* „adică cei proști din proști, norodul din proști” (Zanne, p. 260), *Opincile de la botez îs ale mai bune și mai trainice* „Adică tălpile picioarelor” (Zanne, p. 260), *A fi din opinca* „A fi din țărani”. (Zanne, p. 263). Alteori, în urma unui proces de metonimie, este valorificată metaforic, într-un enunț invocat frecvent de politicieni în trecut, trăsătura unei clase sociale: *Opinca e talpa țării* „pe țărâtime se reazămă țara, naționalitatea unui popor”. (Zanne, p. 260).

Alte structuri ce au în componența lor un element de încălțăminte reflectă, după Stelian Dumistrăcel (2001, p. 91), „dreptul cutumiar românesc, obiceiul pământului”: *a da (bani) de ciubote, a plăti ciubotele* „a plăti cheltuielile de drum ale unui trimis al domnitorului (sau al unui înalt dregător) spre a executa o hotărâre judecătorească (plata reprezentând, inițial, uzura încălțăminte)”, dar și acțiunea „din optica agentului stăpânirii”, *a aduce cu ciubote* „a aduce cu forța (la porunca domnitorului) la o judecată”. Tot la un obicei, dar unul de proveniență orientală, trimite expresia *a da (cuiva) papucii* „a da pe cineva afară, a-l invita să plece, a concedia” (Dumistrăcel, 2001, p. 298), care redă „momentul, hotărât de gazdă, ca vizitatorul să plece”, amintind de gestul, specific „mediului boieresc, de a trimite, fostei prietene, o pereche de papuci bogat ornamentați, împodobiiți cu pietre prețioase” (*ibidem*, p. 299). Despărțirea definitivă de acest obiect de încălțăminte mai semnifică pierderea vieții: *A-și pierde papucii* „a muri” (Zanne, p. 275).

Ca „etalon al rarității și frumuseții”, Stelian Dumistrăcel menționează expresia *a fi cu ciubote roșii* „adică rar și, prin urmare, scump” (Zanne), a cărei semnificație are în vedere faptul că încălțăminte în discuție era purtată numai de domnitor, în Principate. Cu o semnificație asemănătoare, în alt registru cromatic însă, prin exploatarea trăsăturilor culorii galben, se folosesc expresiile: *a putea merge cu papuci galbeni* „criteriu de apreciere a stării de curățenie a unei încăperi” sau *a fi cu papuci galbeni* „a se găsi foarte rar” (DLR) (Dumistrăcel, 2001, pp. 299-300). Aceleași expresii pot cunoaște și fenomenul de polarizare semantică, prin exploatarea sensului opus, cum este cazul structurii *A umbla cu ciubote roșii* „a umbla desculț, a fi sărac cu desăvârșire” (Zanne, p. 110).

Celelalte variante terminologice ale încălțăminte: *cizmele*, *ghetele*, ilustrează de multe ori valori sociale sau morale, fiind chiar un indicator al capacității intelectuale: *Numai tu să știi unde te strânge ciubota* „De-i păți ceva, numai tu să știi” (Zanne, p. 107), *N-am mai avea cine să ne tragă ciubotele* „Ar fi toți deopotrivă” (Zanne, p. 109), *Și-a pus fân în ciubote* „S-a îmbogăți” (Zanne, p. 110), *A fi ca ciubota* „a fi prost” (Zanne, p. 113), *Nu-i vrednic să-i tragă ciubotele* „arată inferioritatea unuia față de altul” (Zanne, pp. 113-114), *A linge cizmele cuiva* „a linguși, a se gudura pe lângă cineva. (Zanne, p. 116), *Mai bine cu papuci cârpiți decât cu piciorul gol* „se zice pentru economi, ca să nu rămână cu totul în lipsă” (Zanne, p. 274).

1.1.6. În materie de accesorii, piesa cu cea mai bogată reprezentare frazeologică este *căciula*, iar contextele exprimă frecvent diferența socială, faptul că oamenii au folosit obiecte vestimentare în funcție de statutul social. Astfel, ca o manifestare a spiritului ludic, mentalul colectiv a reținut structura: *Badea cu căciulă albă/De departe parcă-i babă* „Se arată, în bătaie de joc, omul sărac și leneș care nu e în stare să își cumpere o căciulă neagră; țăranul purta căciulă neagră. Cele albe sunt mai puțin căutate și mai ieftine. (Zanne, p. 38), *Decât căciulă de oaie, mai bine cu capul gol* „adică să cinstim mai mult calitatea lucrurilor (Zanne, p. 41). Aversiunea față de alinierea la un anumit stil vestimentar apreciat a fi „la modă” într-o perioadă a fost sancționată de colectivitate în enunțuri care s-au fixat în limbă în baza caracterului lor de valabilitate: *Badea cu căciula lungă/N-are nici o para-n pungă/Iar cu căciula rotunjoară/Are în pungă grămăjoară* „Omul fudul e calic, căci cheltuiește prea mult pe îmbrăcăminte și pe nimicuri” (Zanne, p. 39). Celelalte frazeologisme care au în structură termenul în discuție au conotații sociale ce rezultă din interpretarea anumitor gesturi prin folosirea acestui accesoriu vestimentar: *supunerea: A-și lua căciulă* „A se umili, a se ruga cu smerenie de cineva” (Zanne, p. 47), *Cu căciula-n mână* „Cu rugăminte, cu smerenie” (Zanne, p. 47), *mândria: A fi veșnic cu căciula pe cap* „a fi mândru, a nu se ruga de nimeni” (Zanne, p. 48), *A pune căciula pe-o sprânceană* „a se fuduli” (Zanne, p. 44), *statutul: La așa cap, așa căciulă* „vrând să arate i s-a dat după merit sau a pățit vreo întâmplare potrivită cu firea lui” (Zanne, pp. 41-42), *nepăsarea: A purta căciula pe-o ureche* „A nu-i păsa, a-și bate joc de orice” (Zanne, p. 44), *vinovăția: Este cu musca pe căciulă* „a se simți vinovat” (Zanne, p. 44), *neștiința:*

A îndesa căciula pe urechi „a se face că nu știe” (Zanne, p. 44), *nesiguranța: Pe sub căciulă* „cu gura pe jumătate, în dorul lelii, nimic sigur sau hotărât” (Zanne, p. 48) ș.a.

Alte accesorii apreciate frazeologic atât de colectivitatea rurală, cât și de cea urbană sunt: *batista: A ieși batistă curată* „adică nevinovat, neprihănit” (Zanne, p. 21); *cureaua: A umbla cu cureaua* „a căuta să înșele” (Zanne, p. 139), *A nu-l ține cureaua* „a nu putea, a nu îndrăzni” (Zanne, p. 140), *A da cureaua* „a avea putere de a face ceva; a-i da mâna, a îndrăzni” (Zanne, p. 141), *Îl strânge cureaua* „E mărginit în puterile lui, nu poate să facă sau să spună orice” (Zanne, p. 141-142); *mănușa: Parcă-i cu mănuși în mâini* „Umblă așa de încet încât nu face nicio treabă” (Zanne, p. 224), *Sub mănuși stă ascunsă și cea mai urâtă mână* „adică sub smerenie, ca sub mască, cel fățarnic” (Zanne, p. 224), *Decât mănușă în mână, mai bine brânză și smântână* „se ține mai bine la mâncare decât la îmbrăcăminte” (Zanne, p. 224), *A arunca mănușa* „a desfide pe cineva, a te lua la întrecere, la luptă cu dânsul” (Zanne, p. 224), *A ridică mănușa* „a primi lupta” (Zanne, p. 224), *brâul: A se lua de brâu cu cineva* „A intra cu cineva în strânse legături, mai ales cu unul care este pe o treaptă mai joasă decât noi sau nedemn de a fi prieten” (Zanne, p. 32), *A fi un târâie-brâu* „A fi cârcotaș, buclucaș, arțăgos, zurbagiu” (Zanne, p. 33), *Până la brâu* „arată un grad mijlociu de învățatură” (Zanne, p. 34).

2. Felul în care persoanele se raportează la modă a intrat și în atenția jurnaliștilor, care, folosind jocuri de cuvinte obținute prin adăugare, substituie, suprimare sau permutarea unor termeni, în structura unor expresii care au trecut testul timpului, atrag atenția asupra unor situații de cele mai multe ori reprobabile din viața publică. Astfel, proverbul *Nu haina îl face pe om*, devine în paginile ziarelor *Academia Cațavencu și Jupânul: Nu haina îl face pe om de râs* (J, 15/2001, p. 11), *Nu haina face pe om, ci omul face pe ea de haină* (AC, 7/2004, p. 11), *Haina nu-l face pe om, dar gândește în locul lui* (AC, 26/2004, p. 5), *Omul face haina, haina îl face pe fotbalist* (AC, 49/2006, p. 6), *Nu haina l-a făcut pe om, ci masajul prin haină* (AC, 15/2000, p. 12); *Cu haina îl faci pe om* (AC, 4/2007, p. 10); *Haina îl face praf pe om* (AC, 32/2007, p. 14), *Haina-l scapă pe om* (AC, 41/2009, p. 2). Alte frazeologisme, care au în structură un obiect vestimentar, prezent în enunțul canonic sau ca rezultat al unei substituiri întâlnite în presa de entertainment sunt: *Reforma Justiției are picioare scurte și fusta lungă* (J, 3/2004, p. 2), față de „Minciuna are picioare scurte”, *Rochii care nu se vând se uită* (AC, 42/2004, p. 18), față de „Ochii care nu se văd se uită”; *Rochii pentru rochii și dinte pentru dinte* (AC, 18/2006, p. 18), față de „Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte”; *Ia-ți, mireasă, rochia bună* (AC, 7/2007, p. 16), față de „Ia-ți mireasă ziua bună” (vers dintr-o strigătură de nuntă); *Încălțăminte ce de pe urmă* (AC, 25/2008, p. 18), față de „Minte ce de pe urmă”, *Furtul e brățară de aur dacic* (AC, 22/2005, p. 32), *Șmecheria este brățară de aur* (AC, 2/200, p. 5), *Meseria dacică, brățară de aur* (AC, 8/2007, p. 24), *Vrăjitoria, brățară de aur* (AC, 26/2007, p. 19), față de „Meseria, brățară de aur”.

3. Concluzionând, putem afirma că frazeologia care are în structură obiecte de vestimentație reflectă experiența umană în cadrul procesului de interacționare cu acestea, prin valorizarea proprietăților pozitive sau negative ale instrumentarului

vestimentar, trăsături care au fost transferate apoi indivizilor. De altfel, faptul că vestimentația a îndeplinit dintotdeauna o funcție comunicațională, de semnificare, în cadrul unei comunități constituite istoric poate fi ușor urmărit la nivelul semnificațiilor frazeologismelor investigate.

Studiul acestor fapte de limbă a evidențiat, de asemenea, că hainele contribuie la crearea primei impresii, produc o imagine favorabilă sau defavorabilă despre sine, pot fi un indicator al competențelor sociale, reflectând norme și valori sociale dezirabile la un anumit moment dat.

Bibliografie

- Achiței, Gheorghe, 1988, *Frumosul dincolo de artă*, București, Editura Meridiane.
- Alexianu, Alexandru, 1971, *Mode și veșminte din trecut. Cinci secole de istorie costumară românească*, București, Editura Meridiane.
- Angelescu (Annunziata), Cristina Maria, 1979, *Veșmânt și podoabă*, București, Editura Albatros.
- Nicolescu, Corina, 1970, *Istoria costumului de curte în Țările Române. Secolele XIV-XVIII*, București, Editura Științifică.
- Baudrillard, Jean, 2005, *Societatea de consum. Mituri și simboluri*, București, Editura Comunicare.ro.
- Duduciuc, Alina Cătălina, 2010, *Sociologia modei: stil vestimentar și dezirabilitate socială* (teză doctorat), coord. științific Septimiu Chelcea, <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2010Martie/Duduciuc%20Alina%20Catalina%20-%20Sociologia%20modei%20stil%20vestimentar%20si%20dezirabilitate%20sociala/Rezumat%20teza%20doctorat%20Alina%20Duduciuc.pdf>
- Dumistrăcel, Stelian, 2001, *Până-n pânzele albe. Dicționar de expresii românești. Biografii-motivații*, ediția a II-a, revăzută și augmentată, Editura Institutul European.
- Dumistrăcel, Stelian, 2006, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comunității fatice prin mass-media*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Zanne, Iuliu A., 1895-1903, 1912, *Proverbele românilor*, vol. I-X, prefață de G. Dem. Teodorescu, București, Socec.

Abrevieri

DLR = *Dicționarul limbii române*.

AC = *Academia Cațavencu* (2001-2011).

J = *Jupănu*. *Săptămânal de largă inspirație județeană* (2003-2011).